

REFLECȚII PRIVIND REGIMUL CONSTITUȚIONAL AL UNOR DREPTURI

MARIA NĂSTASE GEORGESCU*

Résumé

Cette étude se réfère aux quelques droits fondamentaux prévus dans *la Constitution* actuelle de Roumanie. L'auteur considère les droits fondamentaux comme étant une partie composante du régime politique. Cette considération se base sur leur statut qui est l'expression d'un rapport entre les personnes et le pouvoir politique organisé en Etat. Une des conséquences de cette position est matérialisée par les répercussions de la manière de fonctionnement des éléments du pouvoir sur les droits fondamentaux des citoyens.

L'auteur mentionne la possibilité d'un blocage du pouvoir, dans une de ses nombreuses articulations, si le principe de la séparation des pouvoirs n'est pas respecté.

L'étude pose également le problème des garanties équitables en ce qui concerne quelques-uns des droits fondamentaux. Par exemple, la *Constitution roumaine* ne garantit pas le droit au travail comme le font d'autres Constitutions, en échange elle stipule que le droit au travail ne peut pas être borné.

Une autre idée suggérée par l'auteur est l'introduction dans les obligations fondamentales de la protection de l'environnement.

Mots clés : droits fondamentaux, régime politique, protection de l'environnement, garanties.

1. Importanța determinării drepturilor fundamentale a reieșit din conștientizarea faptului că încălcarea lor conduce la consecințe grave pentru omenire. Astfel, încă din 1789, cu ocazia adoptării *Declarației drepturilor omului și cetățeanului*, se arăta: „Reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare națională, considerând că ignoranța, uitarea, disprețul drepturilor omului sunt singurele cauze ale nenorocirilor publice și ale corupției guvernanților, au hotărât să expună, într-o declarație solemnă Drepturile inalienabile și sacre ale omului...” Aceeași idee este reluată, având în vedere o experiență istorică care a traversat peste un secol și jumătate și două războaie mondiale, în *Preambulul Declarației Universale a Drepturilor omului din 1948*, a O.N.U. În acest document internațional se arată că : „ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii și că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teamă și mizerie, a fost proclamată cea mai înaltă aspirație a oamenilor.”

* Maria Năstase Georgescu, conf. univ. dr. la Universitatea Ecologică din București.

2. Drepturile și libertățile fundamentale au o natură specială. În primul rând, la originea formulării și impunerii lor au stat concepțiile dreptului natural, ceea ce a condus la stabilirea unor particularități ale acestora și anume faptul că sunt *inalienabile, imprescriptibile și inerente ființei umane*. Ele au fost exprimate și reluate, în perioade istorice diferite, cu intensitate mai mare sau mai mică, iar la un moment dat considerate depășite de unii autori. Teoria dreptului natural, indiferent de nuanțele ei, a inspirat afirmarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din perioada mișcărilor revoluționare din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. De asemenea, unele documente internaționale ale secolului al XX-lea poartă parfumul acelei epoci, datorită felului în care au fost formulate unele aprecieri privind drepturile și libertățile fundamentale. Astfel, în *Declarația universală a drepturilor omului* a O.N.U. se face referire la „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile”.

Menționăm, de asemenea, că primele acte constituționale s-au referit, cu preponderență, la drepturi și libertăți fundamentale. De exemplu documentele succesive din Anglia (începând cu Marea Cartă din 1215, Petiția drepturilor din 1628, Habeas Corpus din 1689), Declarația de independență americană din 4 iulie 1776 și Declarația drepturilor omului și cetățeanului din Franța 1789, precum și altele, afirmă o serie de drepturi fundamentale. „Sfârșitul secolului XVIII – arăta André Zwegacker – marchează timpul diverselor declarații care înțeleg să justifice schimbările în regimurile politice, referindu-se la drepturile naturale, inerente naturii umane. Declarația de independență americană afirmă astfel drepturile «la viață, libertate și căutarea fericirii» și le declară inalienabile. Treisprezece ani mai târziu, *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*, din august 1789, adresându-se tuturor oamenilor, fără distincție, ceea ce-i conferă un caracter universal, va declara «libertatea, proprietatea și rezistența la opresiune», drepturi imprescriptibile ale omului”¹.

La început multe din drepturile și libertățile omului au constituit valori potențiale și și-au găsit expresia reală în diferite stadii ale istoriei. Deși s-au proclamat principiile egalității și libertății, au continuat să existe distincții între „cetățeni activi” și „cetățeni pasivi” în ceea ce privește participarea la guvernare, inegalitate între femei și bărbați din punct de vedere al drepturilor politice, dar și civile. De asemenea, s-a menținut încă multă vreme sclavia în S.U.A. sau în coloniile franceze. Fondatorii Constituției americane erau conștienți de această anomalie, dar au considerat că dacă ar fi pus această problemă în dezbateră Convenției, Constituția nu ar fi fost niciodată adoptată. Aceste experiențe au condus la afirmarea apăsată a principiului *recunoașterii ființei umane din punct de vedere juridic*, în documente internaționale ale secolului XX.

În al doilea rând, drepturile fundamentale au o valoare superioară, întrucât determină *statutul politico-juridic al persoanelor*². Drepturile omului exprimă raporturile

¹ Vezi *La conquête mondiale des droits de l'homme*, Editura UNESCO, 1998, p. 16.

² Vezi I. Diaconu, *Drepturile omului*, IRDO, București, 1993, p. 7.

esențiale dintre putere și persoană, în cadrul cărora i se asigură acesteia din urmă o anumită securitate. Jacques Mourgeon arăta că, această problematică „plasează drepturile omului în inima politicii, în centrul raporturilor dintre putere și persoană”³. Iar *Constituția Regatului Belgiei* din 1831, care a influențat conținutul constituțiilor europene arăta: „Drepturile pentru cetățeni, care sunt drepturi – libertăți și nu drepturi de creanță, vizează să asigure individului o sferă de autonomie la adăpostul ingerinței puterii”⁴.

În al treilea rând, drepturile fundamentale beneficiază de *atributul supremației constituției*, atât din punct de vedere al forței juridice, al organelor competente să le adopte, al procedurii de modificare, precum și al garantării lor. Supremația constituției este o dimensiune a *supremației puterii de stat*, (parte componentă a suveranității). Supremația puterii de stat și supremația constituției se intercondiționează. Puterea stabilește supremația constituției, iar constituția legitimează supremația puterii⁵. Aceasta înseamnă că autoritățile publice, indiferent de natura sau ierarhia lor își întemeiază direct sau indirect legitimitatea juridică în prevederile constituției⁶.

3. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale sunt parte componentă a regimului politic constituțional, atât din perspectiva formei de guvernământ, a organizării puterii în stat, cât și a raporturilor cetățenilor și persoanei, în general, cu aceasta. Felul în care sunt constituite organele statului, raporturile dintre ele, modalitățile prin care se realizează conducerea societății, gradul de garantare a drepturilor și libertăților, precum și îndatoririle consacrate, reprezintă criteriile de definire a naturii mai mult sau mai puțin democratice a regimului politic constituțional dintr-o țară. Pe de altă parte, privind dintr-o altă perspectivă, incapacitatea guvernării de a conduce responsabil afectează drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, ceea ce se repercutează asupra stabilității puterii. În consecință, acest dezechilibru permite „rezistența la opresiune”, după cum era exprimat în *Declarația drepturilor omului și cetățenului*, Franța, 1789. Cristian Ionescu menționa că acest drept a fost formal recunoscut de art. 35 al Declarației Omului și Cetățeanului, care a figurat ca preambul al Constituției franceze din 1793, potrivit căruia „când guvernul violează drepturile poporului, insurecția este pentru popor și pentru fiecare parte a acestuia cel mai sacru dintre drepturi și cea mai indispensabilă dintre îndatoriri”⁷.

³ J. Mourgeon, *Les droits de l'homme*, PUF, Paris, 1998, p. 4.

⁴ Vezi *La conquête mondiale...*, *op. cit.*, p. 79.

⁵ „Constituția este – arătau G. Burdeau, F. Hamon, M. Troper – fundamentul legitimității guvernanților. Aceștia pot să justifice puterea și deciziile lor prin faptul că au fost desemnați conform Constituției și că ei exercită competențe care le-au fost atribuite de legea fundamentală”, *Droit constitutionnel*, LGDJ, Paris, 1991, p. 58.

⁶ Vezi M. Constantinescu, *Contencios constituțional*, Ed. Augusta, Timișoara, 1997, p.36.

⁷ Cristian Ionescu, *Instituții politice și drept constituțional*, Ed. Universitară, București, 2007, p. 128.

Din perspectiva sublinierilor făcute mai sus, ne-am propus să reflectăm asupra drepturilor, libertăților și îndatoririlor prevăzute în *Constituția României*, republicată.

4. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale, formulate în Titlul II, ocupă un spațiu și un loc important în ansamblul Constituției României, spre deosebire de Legile fundamentale ale altor țări în care nu sunt reglementate deloc și se face referire la alte documente sau sunt stabilite numai câteva principii și drepturi fundamentale. Formularea expresă a drepturilor în constituții are semnificație din perspectiva supremației acestora și a garanțiilor oferite de ea.

Constituția Franței, nu cuprinde un capitol consacrat drepturilor fundamentale. În Preambulul acesteia se menționează că, „poporul francez proclamă solemn atașamentul la Drepturile omului și la principiile suveranității naționale, așa cum sunt definite de Declarația din 1789, confirmată și completată de preambulul Constituției din 1946, precum și drepturile și îndatoririle definite în Carta mediului din 2004”⁸. Putem adăuga acestor documente și jurisprudența Consiliului Constituțional din Franța. Dominique Turpin, menționa că „se pare că dacă se refuză orice ierarhizare formală a drepturilor și libertăților în funcție de normele constituționale de origină, Consiliul Constituțional a schițat o distincție între un «nucleu dur» de drepturi «naturale și imprescriptibile» enumerate în articolul 2 și 3 al Declarației din 1789, cuprinzând libertatea, siguranța, egalitatea și dreptul de proprietate...” și altele pe care le-a publicat într-un *Tabel analitic*^{9, 10}. De asemenea, Constituția actuală a Norvegiei nu cuprinde reglementări consacrate drepturilor și libertăților fundamentale, nici Constituția Austriei.

5. Spre deosebire de constituțiile menționate, sfera drepturilor, a libertăților și a principiilor pe care le guvernează, prevăzute de Constituția României este largă. Ea a integrat principalele drepturi fundamentale reglementate de documentele internaționale și modul în care se interpretează și se aplică în legislația noastră.

De altfel, Constituția actuală a României continuă tradiții constituționale românești privind drepturile fundamentale. Ele s-au manifestat într-o serie de declarații care au premers organizarea statală modernă. De asemenea, ele și-au găsit locul în constituțiile ulterioare.

Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor Române, din 1858, cuprinde o serie de prevederi care consacră expres o serie de principii și drepturi fundamentale. Astfel, sunt proclamate: egalitatea în fața legii, egalitatea în ceea ce privește contribuțiile și promovarea în funcții publice; libertatea individuală este

⁸ *Constituția Franței* din 4 octombrie 1958, adusă la zi la 4 februarie 2008.

⁹ Dominique Turpin, *Contentieux Constitutionnel*, Presses Universitaires de France, Paris, 1994, p. 474–475.

¹⁰ Constituția Franței din 1958 cuprinde câteva drepturi și libertăți fundamentale, laicitate, libertatea conștiinței, principiul egalității și nediscriminării, drepturi civice, independența magistraturii, libertatea individuală și protecția sa prin autoritatea judiciară. Dominique Chagnollaude, Paris, *Droit constitutionnel contemporain*, tom 2, Armand Colin, 2001, p. 289.

garantată; nimeni nu poate fi reținut, arestat sau dat în judecată decât în baza legii; nimeni nu poate fi expropriat decât în baza legii, în interes public și cu despăgubiri; moldovenii și românii din cele două Principate se bucură de drepturi politice, cu precizarea că aceste drepturi se pot extinde și la alte categorii de cetățeni, pe baza unor legi; se desființează privilegiile, scutițiile și monopolurile de care se bucură unele clase și se preconizează revizuirea legislației care reglementează „raporturile proprietarilor pământului și cultivatorilor”, (art. 46).

Constituția din 1866 are meritul de a acorda o importanță deosebită drepturilor fundamentale ale omului, care rezultă în primul rând din faptul că titlul intitulat „Despre drepturile românilor” precede pe acelea consacrate puterilor statului. Este necesar să precizăm că prin drepturile românilor se înțeleg drepturile cetățenilor români. În același timp, este surprinzător numărul drepturilor și libertăților consacrate și garantate în acel moment istoric. Printre acestea, se prevăd: libertatea conștiinței, libertatea învățământului și libertatea întrunirilor. Este consacrat principiul egalității în fața legii. Constituția afirmă că „libertatea individuală este garantată”. Reținerea și arestarea se poate face numai în baza legii și a unui mandat judecătoresc. Se consacră inviolabilitatea domiciliului, precum și principiul potrivit căruia nu se pot aplica pedepse decât pentru faptele prevăzute de lege. Este interesantă interdicția potrivit căreia „pedeapsa morții nu se va putea reînființa”, afară de cazurile prevăzute în Codul penal miliar, în timp de război (art. 18). Ea corespunde, pe de o parte, psihologiei poporului român, iar pe de altă parte, premerge spiritului legislației progresiste din a doua jumătate a secolului XX. Proprietatea este declarată sacră și inviolabilă și nu se admite ca vreo lege să poată înființa pedeapsa confiscării averii. Constituția întărește reforma agrară prin prevederea: „Proprietatea dată țăranilor prin legea rurală și despăgubirea garantată proprietarilor prin acea lege nu vor putea fi niciodată atinse”, (art. 20). Învățământul este garantat și prin prevederea că se vor înființa treptat școli primare în toate comunele României, că „învățătura primară va fi obligatorie” și „fără plată”.

Constituția garantează libertatea de a comunica și publica ideile și opiniile prin grai, prin scris și prin presă și stabilește răspunderea precis determinată prin lege, în cazul în care se abuzează de ea. De asemenea, se apără secretul corespondenței, dreptul la întrunire pașnică, cu autorizație prealabilă. Se consacră expres dreptul de a adresa petiții autorităților publice, cu condiția să fie semnate.

Ca și în Constituția anterioară, în constituția din 1923, pe prim-plan se situează *drepturile omului*. Titlul II, denumit „Despre drepturile românilor”, începe prin a afirma principiul egalității în drepturi a tuturor cetățenilor și principalele drepturi de care beneficiază: „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociere și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi” (art. 5).

O contribuție importantă față de prevederile Constituției anterioare, se referă la adâncirea principiului egalității. Astfel, în Constituție se accentuează că: deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în

România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și de a le exercita (art. 7). Constituția proclamă egalitatea femeilor cu bărbații, din punct de vedere al drepturilor civile și stabilește adoptarea unei legi speciale care să determine condițiile exercițiului drepturilor politice.

Libertatea individuală este garantată (art. 11). Garanțiile sunt formulate expres în Constituție, care interzice urmărirea și percheziționarea și le permite numai atunci când sunt prevăzute de lege. De asemenea, nimeni nu poate fi reținut sau arestat decât în puterea unui mandat judecătoresc motivat (art. 11 al. 3). De asemenea, este proclamată inviolabilitatea domiciliului. O prevedere importantă, care exprimă respectul față de persoană și libertatea sa, o reprezintă faptul că „nici o pedeapsă nu poate fi înființată, nici aplicată decât în puterea unei legi” (art. 14). În spiritul continuării tradițiilor noastre democratice, Constituția arată că „pedeapsa cu moartea nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute de Codul penal militar în timp de război” (art. 16). Proprietatea de orice natură este garantată ca și în Constituția anterioară. Se prevede că nici o lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor. Se admite exproprierea pentru cauză de utilitate publică, cu o despăgubire corespunzătoare stabilită de justiție. Constituția are în vedere apărarea drepturilor omului în general, întrucât străinii care se află pe teritoriul României se bucură de protecția bunurilor și a averilor prevăzute de către legi.

Există preocuparea de a asigura o anumită protecție pentru cetățenii români, care „pot dobândi cu orice titlu și deține imobile rurale în România. Străinii vor avea drept numai la valoarea acestor imobile” (art. 18).

Legiuitorul leagă de proprietate problemele dezvoltării economice.

Sub influența forțelor politice din acea vreme, Constituția din 1923 a creat condițiile dezvoltării și chiar a expansiunii pe plan economic. Ea reglementează diferite aspecte ale dezvoltării investițiilor și proclamă că „toți factorii de producție se bucură de egală ocrotire” (art. 12). Este admisă intervenția statului, prin legi, în raporturile dintre acești factori, pentru a preveni conflictele economice și sociale. Observăm o viziune modernă asupra raportului statului cu economia și forța de muncă. Legiuitorul nu concepe o dezvoltare economică necontrolată (sălbatică), nici o intervenție administrativă directă care, în general, frânează dezvoltarea, în special pe termen lung. Constituția propune arbitrajul legii din acest punct de vedere.

Constituția prevede apărarea libertății muncii și asigurarea socială pentru caz de boală, accidente și altele. Libertatea conștiinței, care este declarată absolută, este legată în special de culte. Constituția dovedește toleranță și o organizare a coabitării dintre toate cultele demnă de spiritul documentelor internaționale contemporane.

Constituția garantează tuturor libertatea de a comunica și publica ideile și opiniile lor prin viu grai, prin scris, prin presă, precizând că fiecare răspunde dacă abuzează de aceste drepturi. Prevederile nuanțate pe care le dezvoltă Constituția reprezintă garanții suplimentare, care reflectă grija de a nu fi îngrădite și nici de a nu abuza de ele (art. 23).

Inviolabilitatea secretului scrisorilor, telegramelor și convorbirilor telefonice este consacrată și garantată. Învățământul este declarat liber. Cel primar este obligatoriu și gratuit.

Constituția din 1923 proclamă dreptul la întrunire și asociere liberă, cu menționarea expresă „fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie”; ca și Constituția anterioară, admite dreptul la petiții împotriva autorității publice.

6. *Constituția României* din 1991, republicată, este structurată, în general, conform clasificării drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de Pactele internaționale consacrate drepturilor civile și politice, precum și drepturilor economice, sociale și culturale.

O privire generală referitoare la drepturile fundamentale și principiile care le guvernează, ne conduce la aprecierea că garantarea lor nu se poate rezuma numai la consacrarea lor constituțională, ci și la stabilirea unei deschideri care să permită realizarea lor efectivă.

Nu ne propunem să reflectăm asupra tuturor drepturilor și principiilor asupra cărora ne-am pus o serie de întrebări, ci numai asupra unora care reclamă aplicarea lor din perspectiva considerentelor la care ne-am referit mai sus.

7. Unele modificări care s-au făcut cu ocazia revizuirii Constituției nu au condus la rezultatele scontate. Astfel, introducerea prevederii, potrivit căreia proprietatea privată „este garantată” în contextul art. 44 alin. 2, alături de „ocrotită în mod egal de lege”, nu a condus la dobândirea și realizarea reală a acestui drept.

De asemenea, introducerea prin revizuire a alineatului 4, a articolului 1, care se referă la faptul că „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor...” nu a dus, în perioada următoare, la un echilibru care să garanteze libertatea și drepturile fundamentale ale omului, cu atât mai mult cu cât există și prevederi constituționale care îl contrazic.

Apreciem că, realizarea și garantarea principiului menționat mai sus depinde și de dinamica raporturilor dintre organele statului, în sensul unui echilibru și separări reale a competențelor acestora. Din acest punct de vedere, ne vom referi numai la două exemple, prin care constatăm că Legea fundamentală nu permite realizarea efectivă a principiului separației și echilibrului puterilor în stat. Printre acestea se numără posibilitatea parlamentarilor de a fi în același timp și miniștri¹¹, ceea ce înseamnă că aceștia, în unele cazuri, propun proiecte de legi, pe care în calitate de parlamentari le și votează. Pe de altă parte, art. 109, alin. 1 menționează că Guvernul răspunde politic numai în fața Parlamentului, ceea ce înseamnă că miniștrii-parlamentari, simplificând oarecum lucrurile, răspund în fața lor înșiși, situație care este întărită de propoziția următoare a alineatului, care precizează că

¹¹ În art. 71, alin. 2 al *Constituției României* republicate se prevede: „Calitatea de deputat sau senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de membru al Guvernului.”

fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalți membri ai acestuia. Ceea ce înseamnă că pune în imposibilitate Parlamentul să controleze Guvernul, întrucât există solidaritatea politică între miniștri parlamentari și neparlamentari. Alineatul 2 al art.109 întărește „confuzia puterilor” prin prevederea că numai Camera Deputaților, Senatul și Președintele României au dreptul să ceară urmărirea penală a membrilor Guvernului. Astfel, în cazul în care Camera Deputaților și Senatul ar putea fi subiectele cererii urmăririi penale, solidaritatea de drept extinsă de la Guvern la miniștrii-parlamentari se lărgeste cu solidaritatea de fapt a parlamentarilor majoritari. În cazul acesta, ne aflăm în fața unui blocaj, care face aproape imposibilă urmărirea penală a miniștrilor. În contextul acesta Parlamentul tinde să se erijeze în putere judecătorească.

8. Realitatea principiului accesului egal la drepturi și libertăți fundamentale al persoanelor, presupune și stabilirea în mod egal a garanțiilor lor constituționale, astfel încât realizarea unor drepturi să nu se facă în detrimentul altora. Din această apreciere rezultă necesitatea unei reglementări unitare a sistemului de drepturi, care să aibă în vedere și interconținerea lor.

În art. 16 al Constituției din 1991, republicată sunt prevăzute două principii fundamentale ale statului de drept și anume: „Nimeni nu este mai presus de lege” (alin. 2) și „Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și discriminări” (alin.1).

Nu ne propunem să surprindem toate ipostazele în care aceste principii se pot manifesta. Ne vom referi la dreptul accesului liber la justiție. În art. 1 alin. 1, într-o reglementare cu caracter general se precizează că „orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime” și că „nici o lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept” (alin. 2). Aceste prime alineate se referă numai la *posibilitatea accesului egal la justiție*, ceea ce se poate realiza în mod real, cu condiția ca cetățenii să nu fie descurajați de taxe și onorarii prea mari în raport cu posibilitățile lor. În alineatul următor al art. 1, se prevede că „părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil” (alin 3). Această reglementare, deși completează titlul marginal și nu se rezumă la dreptul de acces la justiție, nu beneficiază de garanții corespunzătoare, având în vedere faptul că aceste norme rămân la nivelul dezideratelor, pentru numeroase cauze care ajung în fața instanțelor. Termenele foarte lungi în soluționarea unor cauze și numărul mare de dosare amânate și renumărate, pentru a justifica volumul de muncă excesiv al instanțelor, este o realitate care nu se poate contesta. Este adevărat că dispoziția constituțională referitoare la dreptul la un proces echitabil este completată de dispozițiile din art. 124, care menționează că „Justiția este unică, imparțială și egală pentru toți” (alin. 2) și că „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii” (alin. 3). Cu toate că există aceste prevederi, dreptul persoanei la un proces corect și echitabil nu se realizează, în mare măsură, datorită modului cum este interpretată independența judecătorilor. Ea ar trebui să

însemne nu numai neamestecul unor autorități publice în favoarea unor persoane, dar și obiectivitatea și profesionalismul judecătorilor. Aceștia ca și ceilalți cetățeni nu sunt mai presus de lege, din contră, ei ar trebui să se supună numai legii, după cum afirmă Constituția. Chiar în condițiile unei legislații abundente și în unele cazuri contradictorii, soluțiile instanțelor ar trebui să fie pe cât este posibil similare în situații asemănătoare.

Înalta Curte de Casație și Justiție ar trebui să-și asume responsabilități mai mari, în ceea ce privește îndrumarea unitară a celorlalte instanțe judecătorești. În acest sens este edificatoare hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cazul Beian. În motivarea acestei soluții instanța europeană arată, „desigur divergențele de jurisprudență, constituie prin natură consecința inerentă a oricărui sistem judiciar care se bazează pe un ansamblu de instanțe de fond, având autoritate asupra competenței lor teritoriale. Cu toate acestea, rolul unei instanțe supreme este tocmai acela de a reglementa aceste contradicții ale jurisprudenței...” CEDO a apreciat că practica judiciară divergentă care s-a dezvoltat la nivelul celei mai înalte autorități judiciare „este în sine împotriva principiului siguranței publice, care este implicită în ansamblul articolelor Convenției și care constituie unul din elementele fundamentale ale statului de drept... În loc să-și îndeplinească rolul său stabilind o interpretare de urmat, Înalta Curte de Casație a devenit ea însăși sursa nesiguranței juridice, micșorând astfel încrederea publicului în sistemul judiciar”¹².

Aprecierea CEDO, potrivit căreia o practică judiciară divergentă amenință siguranța publică, este strâns legată de natura drepturilor fundamentale. Întrucât ele determină statutul persoanei în raport cu puterea politică organizată statal, orice destabilizare a echilibrului stabilit de Legea fundamentală se repercutează asupra acestei relații. Lipsa de încredere în justiție a cetățenilor afectează siguranța justiției și a statului, întrucât până la urmă încearcă să-și facă dreptate singuri sau, în cel mai bun caz, să se adreseze instanțelor internaționale. Astfel, România este statul cu numărul cel mai mare de petiții pe cap de locuitor din Europa adresate CEDO.

Convenția Europeană a drepturilor Omului, care consacră dreptul la un tribunal independent și imparțial, menționează în art. 6 că independența justiției nu este un privilegiu al judecătorilor, ci un beneficiu al cetățenilor; nu este o prerogativă a judecătorilor, ci este cel mai important privilegiu al oamenilor care doresc să trăiască în pace, protejați de lege. Instanțele și judecătorii doar administrează acest privilegiu pentru oameni.

Art. 52. alin. 3 al Constituției republicate prevede că statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. De asemenea, se menționează că răspunderea statului „nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență.” Indiferent dacă în constituțiilor altor

¹² Vezi, Hotărârea CEDO din 6 dec. 2007, în cazul Beian contra României. În această Hotărâre se mai menționa că, „În lipsa unui mecanism capabil să asigure coerența practicii chiar în cadrul celei mai înalte instanțe interne, aceasta a ajuns să pronunțe, uneori în aceeași zi, decizii diametral opuse...”

state sunt prevăzute sau nu tragerea la răspundere a judecătorilor, în condițiile menționate mai sus, sau nu se practică, situația din țara noastră reclamă garanții suplimentare în acest sens.

În ultimii ani numărul cererilor înregistrate CEDO de către cetățeni români sunt în creștere. Din statisticile CEDO rezultă că erau pe rol în: 2003 – 53 de cauze; în 2004 – 70 de cauze; în 2005 – 137 de cauze și în luna iulie 2006 erau 162 de cauze. Aceasta înseamnă încălcarea sau aplicarea necorespunzătoare, de către magistrați sau alte organe, a drepturilor garantate de Constituție sau de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Având în vedere considerentele de fapt evidențiate de aceste date, problema răspunderii este o soluție absolut necesară necesară pentru apărarea siguranței statului de drept.

Numai în condițiile stabilirii răspunderii efective a magistraților și a altor categorii de autorități se justifică drepturi salariale care depășesc cu mult pe cele ale majorității cetățenilor și care nu se raportează la dreptul la un nivel de trai decent posibil în țara noastră.

9. Tot în contextul ideii că drepturile fundamentale trebuie să fie garantate în mod egal, ne vom referi la dreptul la muncă. Constituția, republicată nu garantează dreptul la muncă. În art. 41, alin. 1 se arată: „Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației, precum și a locului de muncă este liberă.”

În multe constituții ale statelor dreptul la muncă este garantat chiar prin textul legilor fundamentale. *Constituția Bulgariei* stipulează în art. 48, că „cetățenii au dreptul la muncă. Statul se preocupă să creeze condiții pentru exercitarea acestui drept.” De asemenea, „statul creează condiții favorabile pentru exercițiul dreptului la muncă pentru persoanele handicapate fizic și mental”¹³. În *Constituția Belgiei*, dreptul la muncă face parte dintr-un ansamblu de drepturi prevăzute în art. 23 care sunt componente ale dreptului oricărei persoane de a avea o viață corespunzătoare *demnității umane*. „ Aceste drepturi includ în special dreptul la muncă și o liberă alegere a activității profesionale în cadrul unei politici generale, care urmărește printre altele, asigurarea unui nivel de utilizare a forței de muncă stabil și ridicat pe cât este posibil, dreptul la condiții de angajare și o remunerație corecte ca și dreptul la informare, consultare și negociere colectivă.”(Art. 23. pct. 1.) Ceea ce este interesant de remarcat din acest pachet de drepturi, din care am selectat numai două, este preocuparea legiuitorului constituant de a asigura angajatului „dreptul de a fi protejat într-un mediu sănătos” (Art. 23, pct. 4)¹⁴. *Constituția Luxemburgului* enumeră printre drepturile de bază dreptul la muncă, care este garantat de lege și prevede că asigură fiecărui cetățean exercițiul acestui drept (Art. 11, pct. 4)¹⁵. Ca și

¹³ *Constituția Bulgariei*, adoptată la 12 iulie 1991.

¹⁴ *Constituția Belgiei* adoptată în 1970, text coordonat în 17 februarie 1994, adus la zi până la revizuirea din 7 mai, 2007.

¹⁵ *Constituția Luxemburgului*, adoptată în 1868, amendată în 1996 și 1998.

Constituția noastră, *Constituția Italiei* nu se referă direct la un drept al muncii, ci la faptul că „protejează munca sub toate formele ei, în toate aplicațiile ei” și că „propune și favorizează acordurile internaționale vizând afirmarea și reglementarea drepturilor muncii” (Art. 35)¹⁶.

Garantarea dreptului la muncă face parte din categoria drepturilor fundamentale care au apărut mai târziu față de altele și presupune obligații ale puterii politice *de a face* ceva pentru a le realiza, spre deosebire de cele care au fost reclamate inițial și care cereau statului să se *abțină să facă ceva*, cu alte cuvinte, să permită fără să intervină pentru a le împiedica.

În cazul Constituției noastre este consemnat numai aspectul care reclamă statului obligații pasive, adică este formulată numai reglementarea potrivit căreia „dreptul la muncă nu poate fi îngrădit”. Lipsa consacării constituționale a garantării dreptului la muncă a condus la neglijarea unei politici sociale a ocupării forței de muncă. Efectele inexistenței acestei garanții a avut repercusiuni directe sau indirecte asupra altor drepturi, cum ar fi, viața de familie, care a fost afectat prin exodul cetățenilor români în căutarea locurilor de muncă în alte țări. De asemenea, dreptul la învățătură al copiilor proveniți din familiile afectate de lipsa locurilor de muncă pentru părinții lor. Constituția, în art. 49, alin.1, menționează: „Copiii și tinerii se bucură de un regim special de protecție și de asistență în realizarea drepturilor lor.” Cu toate acestea protecția copiilor și tinerilor nu se poate realiza în absența acestora din țară sau a părinților. În ultimul caz, „dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor” nu se pot realiza (Art. 48).

În condițiile prezentate mai sus, prevederile articolului 41, al.1, și anume, „Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației, precum și a locului de muncă este liberă”, are o rezonanță dramatică.

De altfel, unele autorități publice au fost interesate în special de respectarea reglementării, potrivit căreia dreptul la muncă nu poate fi îngrădit (în acest sens se pot invoca unele decizii ale Curții Constituționale)¹⁷. Cea mai concludentă este Decizia referitoare la excepția de neconstituționalitate admisă, privind un articol

¹⁶ *Constituția Republicii Italia*, adoptată în 1947.

¹⁷ Vezi, Decizia nr. 30 din 10 februarie 1998, referitoare la excepția de neconstituționalitate a art. 93 alin. (4) din Legea nr. 128/1997, privind Statutul personalului didactic, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 113 din 16.03. 1998. Printre argumentele CCR se numără următoarea motivație: Potrivit art.93 alin.(4) din Legea nr.128/1997 privind Statutul personalului didactic, publicată în „Monitorul Oficial” al României, Partea I, nr.158 din 16 iulie 1997, „Personalul didactic din învățământul de stat, precum și cel al instituțiilor de învățământ privat autorizate sau acreditate, poate îndeplini cel mult două norme didactice, cu acordul conducerii unității din învățământ unde este titular cu carnet de muncă”. În același timp, însă, art.38 alin.(1) din Constituție prevede că „Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei și alegerea locului de muncă sunt libere”. În același sens sunt și dispozițiile art.6 pct.1 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, ratificat de România prin Decretul nr.212/1974, potrivit cărora „...dreptul la muncă cuprinde dreptul pe care îl are orice persoană de a obține posibilitatea să-și câștige existența printr-o muncă liber aleasă sau acceptată”, iar statele au obligația garantării acestui drept. Prevederile art.93 alin.(4) din Legea nr.128/1997, limitând activitatea cadrelor didactice la cel mult două norme, contravin dispozițiilor constituționale citate.

din *Legea Statutului personalului didactic*, care limita posibilitatea cadrelor didactice din învățământul superior de a efectua mai mult de două norme. Considerăm că interesul acestei poziții este legat de incompatibilitățile unor categorii profesionale de a exercita alte activități cu excepția celor din învățământul superior¹⁸. Apreciem, de asemenea, că efectele ocupării unui număr mare de posturi didactice se repercutează asupra dreptului la învățământ de calitate. Nu împărtășim punctul de vedere al Curții Constituționale care a admis excepția considerând că se îngrădește dreptul constituțional la muncă și că „limitarea activității cadrelor didactice la un număr redus de norme didactice pe motiv că astfel se poate asigura un învățământ de calitate nu poate fi reținută, deoarece nu numărul de norme conferă, prin el însuși, calitatea prestației unui cadru didactic universitar, ci calificarea profesională, experiența didactică și seriozitatea cu care fiecare profesor își realizează menirea”. Din punctul nostru de vedere, este adevărat că numărul de norme mai mic nu conferă neapărat calitatea prestației, dar este absolut sigur că în cazul în care o prestație ar putea fi de calitate, numărul mare de norme o împiedică să se manifeste fizic, obiectiv, ceea ce o face să devină formală și chiar inexistentă dacă este efectuată de alte persoane decât titularul.

10. Importanța dreptului la informație a crescut, el reprezintă o condiție de adaptare la noua societate informațională. Această idee rezultă și din *Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră*, adoptată de Consiliul Europei, la 5 mai 1989 și ratificată de România în februarie 2003¹⁹. În preambulul acestei Convenții se consideră că libertatea de exprimare și de informare reprezintă unul din principiile și condițiile dezvoltării unei societăți democratice. De asemenea, se afirmă importanța radiodifuziunii pentru dezvoltarea culturii și pentru libera formare a opiniilor. Printre alte considerente, se mai subliniază că statele membre ale Consiliului Europei sunt „convinse că dezvoltarea continuă a tehnologiei informației și a comunicării trebuie să servească promovării dreptului de a exprima, de a căuta, de a primi și de a comunica informații și idei indiferent de granițe...” În art 7, al Convenției se face o referire mai concretă din punct de vedere al conținutului mesajelor transmise, și anume: toate elementele serviciilor de programe trebuie să nu fie contrare bunelor moravuri, să nu conțină pornografie, să nu evidențieze violența sau să incite la ură rasială. De asemenea, se reclamă radiodifuzorilor să se asigure că jurnalele televizate prezintă în mod corect faptele și evenimentele și contribuie la libera formare a opiniilor.

¹⁸ Art. 125, alin.3, „Funcția de judecător este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.”; Art.144, „Funcția de judecător al Curții Constituționale este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată cu excepția funcțiilor didactice din învățământul juridic superior.”; Art. 58, alin. 2, „Avocatul Poporului și adjuncții săi nu pot îndeplini nici o altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.”

¹⁹ *Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră a Consiliului Europei*, a fost ratificată de România prin Legea nr. 56 din 13 februarie 2003.

Dreptul la informație condiționează realizarea mai multor drepturi, cum ar fi libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, drepturi politice, drepturi cu conținut economic, etc. Întrucât permite cetățenilor să gândească și să acționeze în cunoștință de cauză. Dreptul la informație reprezintă una din condițiile aplicării și respectării normelor juridice, cu atât mai mult cu cât legea se presupune a fi cunoscută (*prezumția de cunoaștere a legii*.)

În Constituția României, republicată se prevede că „dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit”, (art. 31, al. 1).

Subiectele cărora le revine obligația de a contribui la realizarea acestui drept sunt *autoritățile publice*, care sunt chemate, potrivit Constituției, să asigure *informarea corectă* a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. De asemenea, un rol important în înfăptuirea acestui drept îl au *mijloacele de informare în masă*, publice sau private. „Mijloacele de comunicare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice” (Art. 31, al. 4). În țara noastră *Constituția României* folosește termenul de „opinie publică” care în contextul respectiv are o conotație similară cu aceea de public. Atragem atenția asupra formulării improprie și anume aceea de informare a *opinii publice*. De fapt, este vorba de informarea publicului pentru a-și forma o opinie, o părere. Opiniile personale sau opinia publică predominantă sunt rezultatul informării, care poate să fie corectă sau incorectă.

Apreciem că asigurarea informării corecte a publicului nu este garantată. În general, dreptul fundamental al persoanei la informație în calitate de public, ca entitate nedeterminată, este realizat de autorități și instituții care monitorizează conținutul informațiilor precum și condițiile de acces egal la recepție, iar dacă se încalcă dispozițiile legale se aplică sancțiuni. La noi în țară, cea mai importantă instituție în domeniul mijloacelor comunicării de masă este Consiliul Național al Audiovizualului. Legea stabilește că este autoritate publică autonomă și garant al interesului public în domeniul comunicării audiovizuale. În calitate de garant al interesului public el are obligația să asigure respectarea câtorva direcții și principii generale pentru funcționarea democratică a comunicării audiovizuale, atât din perspectiva publicului cât și a mijloacelor de comunicare. Legea enumeră: respectarea exprimării pluraliste în cadrul conținutului serviciilor media de programe; pluralismul surselor de informare a publicului; încurajarea liberei concurențe; un raport echilibrat între serviciile de programe cu acoperire națională, locale, regionale sau tematice; protejarea demnității umane, a dreptului la propria imagine și protejarea minorilor; protejarea limbii, a culturii române, a minorităților naționale și altele. Această instituție, deși administrativă, se află sub controlul Parlamentului care e organ politic. De asemenea, nu se poate face abstracție de faptul că transmiterea informațiilor către public se face în cadrul unor relații comerciale..

Se pune problema dacă dreptul persoanei la informații obiective și corecte, indiferent de mijloacele de comunicare, este real și complet. Întrucât informația

poate fi supusă deformării, datorită intereselor politice²⁰ sau comerciale, în opinia noastră, cea mai sigură garanție ar consta în posibilitatea de a se adresa justiției. Totuși, persoanele care fac parte din public primesc informația difuz și impersonal și nu au calitate procesuală activă, adică dreptul de a se adresa justiției în cazul în care sunt dezinformate, întrucât nu se poate dovedi și delimita în fața instanței interesul social afectat și prejudiciul. Excludem situațiile în care libertatea de exprimare ar putea să prejudicieze demnitatea, onoarea, viața particulară și dreptul la propria imagine a persoanelor care pot fi identificate prin difuzare publică. Ele au calitate procesuală activă, se pot adresa organelor administrative și/sau justiției și pot dovedi interesul protejat.

În unele cazuri, interesul social afectat se poate stabili în funcție de conținutul informațiilor. Dacă ne referim la domeniul preției mediului, *Legea*²¹ recunoaște tuturor persoanelor dreptul la un mediu sănătos, care poate fi garantat, printre altele, de accesul la informațiile privind calitatea mediului și dreptul de a se adresa direct sau prin intermediul unor asociații, autorităților și/sau justiției, în vederea prevenirii sau în cazul producerii unui prejudiciu direct sau indirect²². În ceea ce privește interesul social afectat în cazul acțiunilor individuale, jurisprudența CEDO a renunțat la proba vătămării efective aduse sănătății în cazul inaccesului sau accesului limitat la informațiile privind calitatea mediului.

Considerăm, că prin analogie, interpretările menționate mai sus se pot adapta și la drepturile publicului în ceea ce privește alte tipuri de informații, cum ar fi, de ex., cele de natură economică, politică, socială, culturală.

10. Constituția României consacră o prevedere, potrivit căreia statul recunoaște oricărei persoane dreptul la un mediu înconjurător *sănătos și echilibrat ecologic* (Art. 35). Pe de altă parte, se statuează și o îndatorire a persoanelor fizice și juridice de a proteja și a ameliora mediul înconjurător. Constituția mai statuează că statul are obligația de a asigura cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept. În acest context, *Legea privind protecția mediului*²³, stabilește reglementări riguroase care

²⁰ Un ex. care demonstrează că dreptul la informație nu este garantat se poate referi la faptul că publicul electoral nu a înțeles natura votului cu ocazia alegerilor generale din 2008. Multe persoane care au votat și chiar candidații se așteptau la un vot uninominal cu două tururi de scrutin, când în realitate s-a adoptat o lege mixtă, bazată preponderent pe reprezentare proporțională. Consider că publicul nu a avut acces la o informare corectă, în condițiile în care mijlocele comunicării de masă au acceptat fără să corecteze, (deși aveau obligații stabilite de norme juridice), sloganurile care se refereau la faptul că se votează omul și nu partidul.

²¹ *Legea protecției mediului*, nr. 137/1995, din 29 dec.1995, republicată, M.Of. nr. 70/17 feb. 2000.

²² Prof. univ. dr. Mircea Duțu, menționa: „În ciuda absenței unor dispoziții specifice privind dreptul la mediu la nivelul dreptului pozitiv, Curtea europeană a drepturilor omului a recunoscut, în cazul unor spețe, pe cale indirectă, atingeri aduse dreptului la un mediu sănătos. De ex. , în cazurile Powell and Ryner, din 21 februarie 1990 și Scarby Case, din 28 iunie 1990 ori The Fredin Case din 18 februarie 1991 s-a arătat că deteriorările mediului pot duce la violarea drepturilor omului recunoscute de Convenția europeană, printre care dreptul la viață privată și de familie și proprietate.”, *Tratat*, vol. II, Edit. Economică, București, 1998.

²³ *Legea nr.137/1995 privind protecția mediului*, republicată, M. Of. Nr.70 din 17 feb. 2000.

să facă posibilă realizarea acestui drept. În textul ei, nu numai că se afirmă că statul recunoaște tuturor persoanelor dreptul la un mediu sănătos, dar se și garantează printr-o serie de prevederi modul prin care se poate transpune în fapt. Printre acestea se numără: accesul la informații privind calitatea mediului; dreptul de a se asocia în organizații de apărare a calității mediului; dreptul de consultare în vederea luării deciziilor privind dezvoltarea politicilor, legislației și a normelor de mediu, eliberarea acordurilor și a autorizațiilor de mediu, inclusiv pentru planurile de amenajare a teritoriului și de urbanism; dreptul de a se adresa, direct sau prin intermediul unor asociații, autorităților administrative sau judecătorești în vederea prevenirii sau, în cazul producerii unui *prejudiciu direct sau indirect*, dreptul de despăgubire pentru prejudiciul suferit. Una din prevederile cele mai semnificative care situează legislația noastră în acest domeniu printre cele mai eficiente, constă în faptul că persoana fizică sau juridică se poate adresa direct instanțelor pentru un prejudiciu direct, dar și indirect.

De asemenea, legea privind protecția mediului consacră o serie de principii, cum sunt: principiul precauției, principiul prevenirii, reducerii și controlului integrat al poluării, principiul potrivit căruia poluatorul plătește, precum și elemente strategice ca: înlăturarea cu prioritate a poluanților care periclitează nemijlocit și grav sănătatea oamenilor, utilizarea durabilă a resurselor naturale, menținerea, ameliorarea calității mediului și reconstrucția zonelor deteriorate, participarea publicului la luarea deciziilor privind mediul. Profesorul Mircea Dușu apreciază că „existența formulării «statul recunoaște» reflectă nu atât persistența unei viziuni paternaliste, cât mai ales realitatea că, la acest moment, consacrară și garantarea dreptului la mediu se înfăptuiesc mai ales în și cu participarea autorității statale, precum și apartenența reglementării la concepția continentală pentru care protecția mediului reprezintă o responsabilitate, în primul rând publică... O asemenea prevedere este nu numai utilă din punct de vedere psihologic (pentru o responsabilizare a publicului și o activizare a acestuia), ci este și semnificativă juridic, ridicând protecția mediului la rangul de îndatorire fundamentală”²⁴.

Sublinierea de mai sus evidențiază faptul că dreptul fundamental la un mediu sănătos se află la confluența relației dintre stat și persoană. În același timp arată că acest drept nu se poate garanta de către un singur stat, ci presupune colaborarea tuturor statelor, ceea ce reprezintă un deziderat greu de realizat.

În prezent numeroase Constituții atribuie dreptului la un mediu sănătos o semnificație specială. Astfel, *Carta mediului* a devenit în Franța un text cu valoare constituțională. Ea a fost pe deplin integrată printr-o lege constituțională în 2005 și are aceeași valoare juridică ca și *Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789*. Această Cartă consacră dreptul persoanei de a trăi într-un mediu echilibrat, în care să i se respecte sănătatea. Pe de altă parte, sunt stabilite îndatoriri ale persoanei, precum și ale autorităților, ale statului, ale factorilor de învățământ și

²⁴ Prof. univ. dr. Mircea Dușu, *Tratat de dreptul mediului*, Ediția a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 312, 313.

educație pentru a proteja mediul și pentru a contribui la punerea în valoare a acestuia.

11. Îndatoririle fundamentale sunt cuprinse în prezent în aproape toate constituțiile lumii. În unele cazuri, în aceleași articole constituțiile consacră și îndatoriri. Sfera îndatoririlor prevăzute de constituții este mai restrânsă decât a drepturilor. Întrucât o lungă perioadă de timp statul și-a manifestat puterea absolută, lupta pentru afirmarea unor libertăți și drepturi cetățenești s-a situat pe prim plan. Astfel, primele declarații ale drepturilor nu cuprindeau îndatoriri fundamentale formulate concret.

Statele absolutiste și autoritare impuneau diferite îndatoriri, dar acestea nu erau îngădite de lege. Ele au constituit de multe ori cauza revoltelor populare și a luptei pentru drepturi. La sfârșitul secolului al XVIII-lea apare preocuparea mai evidentă pentru îndatoriri, dar într-o formă extrem de generală, fără să fie determinat conținutul lor concret. În *Declarația franceză* din 1789, se afirma: „fiecare nu este supus decât limitelor stabilite de lege, exclusiv în vederea asigurării recunoașterii și respectării drepturilor și libertăților altuia.” Declarația, stabilea, prin urmare, măsura îndatoririlor, în limita respectării drepturilor și libertăților celorlalți.

Treptat încep să se proclame o serie de îndatoriri fundamentale în constituțiile diferitelor state. În secolul XX unele documente internaționale se referă și la anumite îndatoriri care le revin cetățenilor în țările lor. Astfel, în *Declarația universală a drepturilor omului* (1948) se arată : „Orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale”. Îngădirile stabilite prin lege sunt admise „exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică”, (art. 29).

În concluzie, îndatoririle fundamentale sunt acele obligații cărora societatea le acordă o valoare mai mare, și ca atare le ridică la rangul de datorii constituționale. Ele creează condițiile realizării de către stat a unor drepturi cetățenești, posibilitatea de a garanta ordinea legală și de a apăra țara. Îndatoririle fundamentale nu sunt simple obligații în raporturile juridice dintre particulari, ele se înscriu pe aceeași dimensiune a *relației dintre putere și persoană*, ca și drepturile fundamentale. Ele sunt cele mai importante obligații ale cetățeanului, în raport cu puterea ca entitate. Îndatoririle nu se află într-o corespondență simetrică cu drepturile fundamentale, în sensul că fiecărui drept nu-i corespunde o obligație corelativă. Unele drepturi fundamentale pot fi considerate în anumite împrejurări îndatoriri. Astfel, dreptul la vot, în unele țări reprezintă o obligație. În această accepțiune se apreciază că reprezintă o funcție socială. În unele constituții se consideră îndatoriri unele limite impuse în exercițiul unui drept, cu scopul de a nu încălca alte principii. De exemplu, în *Constituția României* din 1938, în *capitolul Despre datoriile românilor*, în unul din aliniatele art. 8 se precizează: „Propaganda politică în lăcașurile destinate cultului, ori cu prilejul manifestărilor religioase, nu este îngăduită nimănui”.

Sfera îndatoririlor este variabilă, din punct de vedere istoric, și diferită de la țară la țară. În împrejurări dificile, cum ar fi posibilitatea izbucnirii unui război, în unele țări, constituțiile pot să formuleze îndatoriri care pun accent pe apărarea țării, a independenței sale. Astfel, *Constituția României* din 1938 prevede în alineatele art. 4, că toți românii sunt datori „a socoti patria cel mai de seamă temei al rostului lor în viață, a se jertfi pentru apărarea integrității, independenței și demnității ei”.

12. În Constituția României, republicată, sfera îndatoririlor este restrânsă la patru drepturi fundamentale.

Considerăm că nu trebuia să se renunțe la îndatorirea cuprinsă în articolul 51 din Constituția din 1991, înainte de revizuire și anume: „Respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie.” Este adevărat că această reglementare este cuprinsă în titlul I, intitulat *Principiile generale*, la art. 1, alin. 5. Apreciem că, în calitate de obligație, ar avea o determinare mai precisă și mai multă greutate în cazul în care ar fi încălcată.

Având în vedere preocuparea multor state de a proteja mediul, ar fi necesar să se instituie îndatorirea fundamentală a persoanelor fizice de a respecta mediul și de a contribui la remedierea daunelor care i s-au adus. Un model de inspirație ar putea fi *Carta mediului* din Franța. Articolul 2 al Cartei dispune că: „Orice persoană are datoria să ia parte la conservarea și ameliorarea mediului.” De asemenea, ilustrăm cu art. 4, care precizează că, „Orice persoană trebuie să contribuie la repararea pagubelor pe care le-a cauzat mediului, în condițiile definite de lege.”

